

Aardwetenschappers in de archeologie

Het Verdrag van Malta uit 1992, dat opdrachtgevers van ingrepen/verstoring in bodem en ondergrond verplicht archeologisch onderzoek uit te laten voeren, heeft er voor gezorgd dat er voor aardwetenschappers (met name fysisch geografen) een nieuwe arbeidsmarkt is ontstaan. Die nieuwe aardwetenschappelijke expertise binnen de archeologie heeft omgekeerd gezorgd voor een grotere kennis over de Nederlandse bodem. Een vruchtbare samenwerking dus. Maar de echte meerwaarde komt pas tot stand bij een interdisciplinaire aanpak, en daar ontbreekt het nog te vaak aan, vindt Henk Weerts, werkzaam als fysisch geograaf bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. De kenniswinst die valt te halen door echte interdisciplinaire samenwerking kan nog wel wat groter.

Met een zekere trots leidt Henk Weerts mij rond in het in 2009 opgeleverde gebouw van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort, alvorens neer te strijken in een vergaderkamer voorzien van veel glas. De Spaanse architect Juan Navarro Baldeweg van dit nieuwe onderkomen van RCE liet zich inspireren door de 17e-eeuwse Hollandse schilders: het vele glas aan de buitenzijde weerspiegelt de Hollandse wolkenluchten. Vanaf het ruime dakterras is de oude locatie nog te zien. Binnen is het een en al licht en ruimte en het binnenklimaat 'ademt'. Voor een fysisch geograaf moet dit een perfecte werkplek zijn.

Nieuwe 'C'

Henk (50), afgestudeerd in 1986 bij Henk Berendsen in de geomorfologie en gepromoveerd in 1996, verruilde zijn baan bij TNO Bouw & Ondergrond vier jaar geleden voor zijn huidige functie bij RCE. Na tien jaar bij TNO was hij toe aan 'iets nieuws', 'een andere omgeving'. Bij de overstap naar zijn nieuwe baan 'tussen de archeologen' speelde mee dat zijn vrouw – ook fysisch geograaf – al bij een commercieel archeologisch adviesbureau werkte en hij veel aardwetenschappers in die sector kende. De daadwerkelijke overstap maakte hij toen eind 2006 de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de Rijksdienst voor Monumentenzorg (RDMZ) fuseerden tot de Rijksdienst Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en er gezocht werd naar een 'brede en tegelijkertijd diepgravende' fysisch geograaf.

"Die 'C' was toen nieuw," vertelt Henk. "Het cultuurlandschap is de verbindende factor tussen archeologie en monumenten."

Inmiddels is de naam van het instituut, dat zorg draagt voor het Nederlandse erfgoed in brede zin (archeologie, cultuurlandschap en monumenten, maar ook roerend erfgoed zoals kunst en kunstnijverheid), veranderd in Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). "Op 1 januari van dit jaar zijn de primaire taken van het voormalige Instituut Collectie Nederland ondergebracht bij de RCE. We maken nu als kennisinstituut en uitvoerende dienst, als handhaver van de Monumentenwet, deel uit van het ministerie OCW en zijn dus geen zelfstandig instituut."

Generalist versus specialist

Als 'senior onderzoeker fysische geografie en paleogeografie' is Henk een van de drie aardwetenschappers die de RCE momenteel in dienst heeft; er werken nog een geochemicus en een bodemkundige annex micromorfoloog. Henk: "Het grappige is dat wij vanuit RCE alle drie als specialist worden gezien, terwijl wij ons zelf hier meer als generalist beschouwen".

De archeologische sector heeft zich de afgelopen vijftien jaar in snel tempo ontwikkeld tot een interessante arbeidsmarkt voor aardwetenschappers, met name voor fysisch geografen. In 1996 werkten er nog nauwelijks aardwetenschappers in deze sector; hij schat dat het aantal nu op zijn minst enkele tientallen bedraagt. De sector als geheel had in 2009 een omzet van ongeveer 70 miljoen euro, inclusief de gemeenten die zelf een opgravingsvergunning hebben.

Je zou kunnen stellen dat mede dankzij de zorg voor het archeologisch erfgoed de fysische geografie als vakgebied in een stroomversnelling is geraakt, aldus Henk. "De archeologie heeft zich ontwikkeld van

een vak van verzamelen en beschrijven van de interessante objecten – de goodies – via het in kaart brengen van de site, tot het begrijpen van die site binnen de gehele – landschappelijke – context. Voor dat laatste zijn fysisch geografen onontbeerlijk. Daarnaast is een belangrijke rol voor de fysisch geograaf weggelegd als prospector bij het booronderzoek, dat in een vroeg stadium wordt ingezet voor het bepalen van de 'archeologische kansrijkheid' van een site. Een volgende stap – indien de site voldoende kansrijk blijkt te zijn – is het graven van proefsleuven; ook bij dat werk is de fysisch geograaf onmisbaar."

Interdisciplinair versus multidisciplinair

Voor Henk vormde het interdisciplinaire karakter van de archeologie de grote aantrekkingskracht van RCE. Maar in de praktijk komt dit toch nog te vaak neer op een multidisciplinaire aanpak, constateert hij. Verschillende specialisten werken weliswaar al in een vroeg stadium aan dezelfde projecten, maar ze blijken toch vooral náást elkaar te werken. Pas in het eindstadium van een onderzoeksproject worden de resultaten vanuit de verschillende disciplines samengevoegd. Henk: "Dat vind ik multidisciplinair en niet interdisciplinair. Onderweg boek je dan weinig tot geen kenniswinst. En dat is een gemiste kans. De echte (vaak ook duurdere want meer arbeidsintensieve) interdisciplinaire aanpak, die gelukkig steeds vaker plaatsvindt, betekent dat de resultaten vanuit de andere disciplines voortdurend worden kortgesloten en toegepast binnen de eigen discipline. Die wisselwerking is noodzakelijk om het project op een hoger plan te tillen."

Stuifzandafzettingen op veen in de opgraving Forum Hadriani in Voorburg, voorjaar 2008. De mm - cm dunne afwisseling van laagjes zand (licht) en organisch materiaal (donker) wijzen erop dat het onderste deel van het zand is afgezet in ondiep water. | Foto: Henk Weerts

Enthousiast vertelt hij over het interdisciplinair project waar hij vanuit RCE bij betrokken is: het vier jaar durende (2010-2013) Europese SPLASHCOS-project gericht op de verdronken paleo- en mesolithische landschappen die het Europese continentale plat herbergt. "Het is een ontzettend leuk initiatief geïnitieerd door een groep wetenschappers die zich zorgen maken over het lot van deze drowned landscapes. Het was aanvankelijk moeilijk om dit onderwerp op de agenda te krijgen. Inmiddels financiert de EU de jaarlijkse meetings en short term training schools voor jonge onderzoekers. Ook ligt er al een boek met aansprekende voorbeelden van verdronken landschappen uit de periode vanaf 18.000 tot 6.000 jaar geleden, met behalve Europese ook enkele Canadese en Amerikaanse bijdragen."

Publieksgerichte uitgaven

Zijn specialisatie in de kwartairgeologie komt Henk eveneens goed van pas voor zijn werkzaamheden aan de prachtige atlassen die mede dankzij RCE tot stand zijn gekomen, zoals onlangs nog de 'Atlas van Nederland tijdens het Holoceen'. "Daar is meer dan drie jaar aan gewerkt.

De meeste teksten zijn geschreven door RCE-medewerkers, de kaarten zijn geleverd door TNO – Geologische Dienst Nederland en Deltares, die ook tekstbijdragen verzorgden." Het boek richt zich op het brede publiek; het houdt het midden tussen een tekstboek en een atlas.

Informatie naar het grote publiek is een bewuste keuze van de RCE, in tegenstelling tot zijn voorlopers, de RDMZ en ROB. Deze instituten profileerden zich meer als echte kennisinstituten, waarbij zij zich dus op specialisten richtten. Ook de 'Bosatlas van Ondergronds Nederland' had een niet-geologisch/geografisch onderlegde doelgroep. Henk was eveneens vanuit RCE intensief betrokken bij de totstandkoming van deze atlas als coördinator van het hoofdstuk over de archeologie van Nederland.

Vliegwiel

Henk hoopt dat de onlangs bij Uitgeverij Bert Bakker uitgekomen 'Atlas van Nederland tijdens het Holoceen' als 'vliegwiel' gaat dienen voor een nieuwe onderzoeksagenda. Een symposium hierover vindt plaats op vrijdag 17 juni. Het is de bedoeling gezamenlijk uit te vinden waar zich

lacunes in kennis bevinden en de atlas hierbij als uitgangspunt te nemen. Henk toont kaarten uit de 'Atlas van Nederland tijdens het Holoceen' uit 1986. Duidelijk is te zien hoeveel aardwetenschappelijke kennis er de afgelopen 25 jaar bij is gekomen. Maar ook die kennis is aan veroudering onderhevig. Henk: "Dat is nou eenmaal het lot van een atlas! Iedere specialist die naar de laatste versie van de kaarten kijkt, zal zaken vinden die niet kloppen. Dat is niet erg, als het maar wordt benoemd en tot nieuw onderzoek leidt".

Op de nieuwe onderzoeksagenda zou Henk graag het thema van de 'beekdalen' zien. "Die zijn nog onvoldoende onderzocht, vooral vanuit de archeologie; archeologen verwachtten er niets te vinden. De overvening van het Pleistocene gebied lijkt me ook een interessant nieuw thema. Regionaal is er vaak wel veel over bekend, maar een volledig landelijk beeld ontbreekt. Ik denk dan niet alleen aan de geschiedenis van de vervening, maar juist ook aan de geschiedenis van het verdwijnen van het veen."

Annemieke van Roekel